

תרומות יחידים בישראל

ממצאי רבעון אפריל-יוני 2019

מאת:

גליה פיט, המכון למשפט ופילנתרופיה,
הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן,
אוניברסיטת תל אביב

חגי כץ, הפקולטה לניהול
ע"ש גילפורד גלייזר,
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

המכון למשפט ופילנתרופיה
הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן
אוניברסיטת תל אביב

תרומות, או במינוחן האקדמי - נתינה פילנתרופית, הן ביטוי מרכזי של התנהגות פרו-סוציאלית; כלומר, פעילות וולונטרית שמטרתה לסייע לאחר, לצד התנדבות והשתתפות בפעילות של ארגונים וולונטריים. לנתינה הפילנתרופית יכולים להיות ביטויים רבים ומגוונים - התרומה יכולה להיות כספית או בשווה כסף, ספונסרית או מתוכננת, מופנית כלפי ארגון או אדם פרטי, בסכומים גדולים או קטנים, חד פעמית או מתמשכת. יחד עם זאת, לתרומות כספיות לארגונים חברתיים יש תפקיד חשוב במימון השירותים שמעניקים ארגוני חברה אזרחית ומגזר שלישי, והן ביטוי של העדפות וערכים של הפרט מחד, לצד רוח קהילתית ומעורבות חברתית ואזרחית מאידך.

המכון למשפט ופילנתרופיה, הפועל בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, מקדם מחקרים לחשיפת תמונת הנתינה לארגונים חברתיים בישראל. המכון עושה כן באמצעות מעבדת מחקר לנתוני פילנתרופיה בישראל הבוחנת בעזרת מחקרים שונים את התרומות לארגוני החברה האזרחית ממקורות שונים: יחידים ומשקי בית בישראל, חברות בישראל, קרנות פילנתרופיות בארץ ומקורות מחו"ל.

המחקר המוצג במסמך זה מתמקד במעקב אחר דפוסי התרומות של פרטים בישראל במהלך שנה שלמה, וזהו הדו"ח הרבעוני השני שמופק ממנו.

מטרת המחקר היא ליצור סדרה עיתית של תרומות של הציבור הישראלי שתאפשר בחינה של מגמות ועונתיות בשיעור, היקף ויעדי התרומה בישראל. הסדרה העיתית תאפשר לקבל תמונה מדויקת יותר ממה שניתן היה לקבל עד כה ביחס לדפוסי התרומה, וכן לבחון את השפעתם של אירועים חוזרים (כמו חגים) ואירועים ייחודיים (כמו בחירות או אירועים ביטחוניים בולטים) על התרומות של הציבור בישראל. לידע שיווצר בעזרת המחקר תהיה תרומה לקביעת מדיניות חברתית וכלכלית, ולתכנון ניהול גיוס המשאבים של ארגוני מגזר שלישי בישראל הנעזרים בתרומות הציבור למימון פעילותם למען החברה והקהילה בישראל.

המחקר מייצר סדרה עיתית בתכיפות שבועית במשך 52 שבועות (שנה) של תרומות ויעדיהן, בקרב סדרת מדגמים מייצגים של האוכלוסייה הישראלית הבוגרת. לשם כך אנו מקיימים סדרה שבועית של סקרים באמצעות הפאנל האינטרנטי של חברת iPanel במהלך שנת 2019. הסדרה מורכבת מסקרים שבועיים, במדגמים מייצגים של האוכלוסייה הבוגרת בישראל, שכוללים כ-500 משיבים מהציבור היהודי ו-60 משיבים מהציבור הערבי עד גיל 40¹. הפאנל האינטרנטי של חברת iPanel כולל כ-100,000 משתתפים, ופועל לפי הכללים המחמירים של איגוד מכוני המחקר הבינלאומי (ESOMAR). המשתתפים בפאנל האינטרנטי מתוגמלים על-ידי צבירת נקודות (בהתאם לאורך הסקר) שצבירתן מאפשרת קבלת תווי קנייה (500 נקודות = 50 ש"ח).

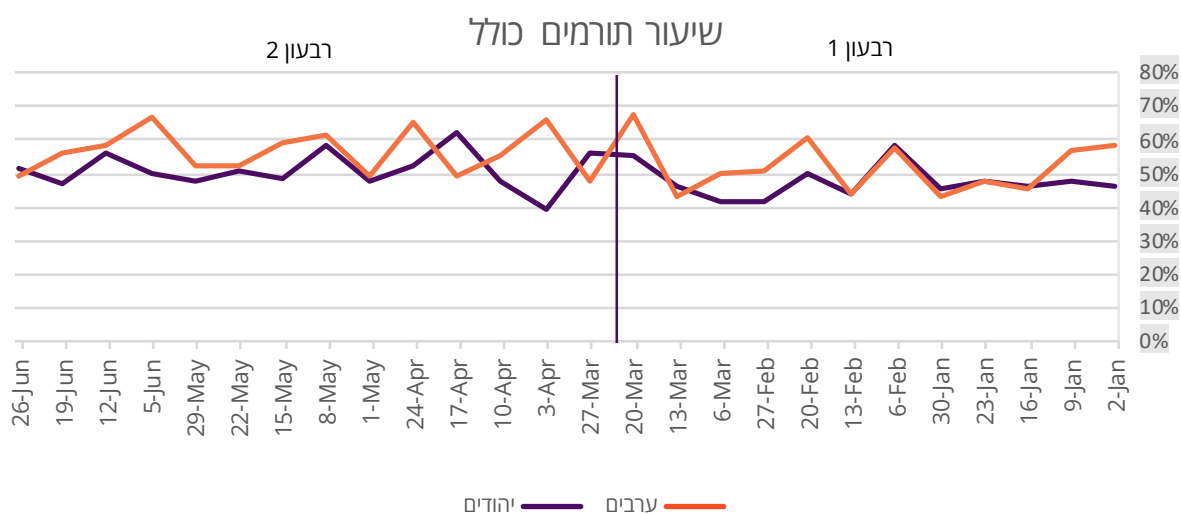
ברבעון זה נכללות בסקר האומניבוס השבועי של הפאנל חמש שאלות אודות דפוסי ויעדי התרומה, שלוש מהן בתדירות שבועית, ושתיים מהן לסירוגין מדי שבועיים. הסקר מתקיים בדרך כלל ביום רביעי בכל שבוע, למשך שנה שלמה. הדגימה מדי שבוע היא אקראית ולפי שכבות על בסיס הפרמטרים הבאים: מין, גיל, אזור, דתיות. הדגימה מסננת חברי פאנל שהשתתפו ב-3 סקרים ומעלה בחודש שלפני המדגם, או את חברי הפאנל שהשתתפו בסקר שלנו בשבוע שלפני המדגם.

1. חשוב להבהיר כי הדגימה בחברה הערבית לוקה בחסר ומוגבלת בשל חוסר הפיתוח של פאנלים אינטרנטיים ומדגמי האומניבוס בקרב הציבור הערבי במכוני הסקרים נכון לעתה. יתרה מזו, נוכח גודל המדגם כולו, מספר הנדגמים בחברה הערבית קטן יחסית. הדבר מגביר את התנודתיות בממצאים ביחס לקבוצה זו, ומקשה על ניתוח דפוסיים לפי פרמטרים סוציו-דמוגרפיים של התורמים הערבים.

ממצאים לחודשים אפריל-יוני 2019

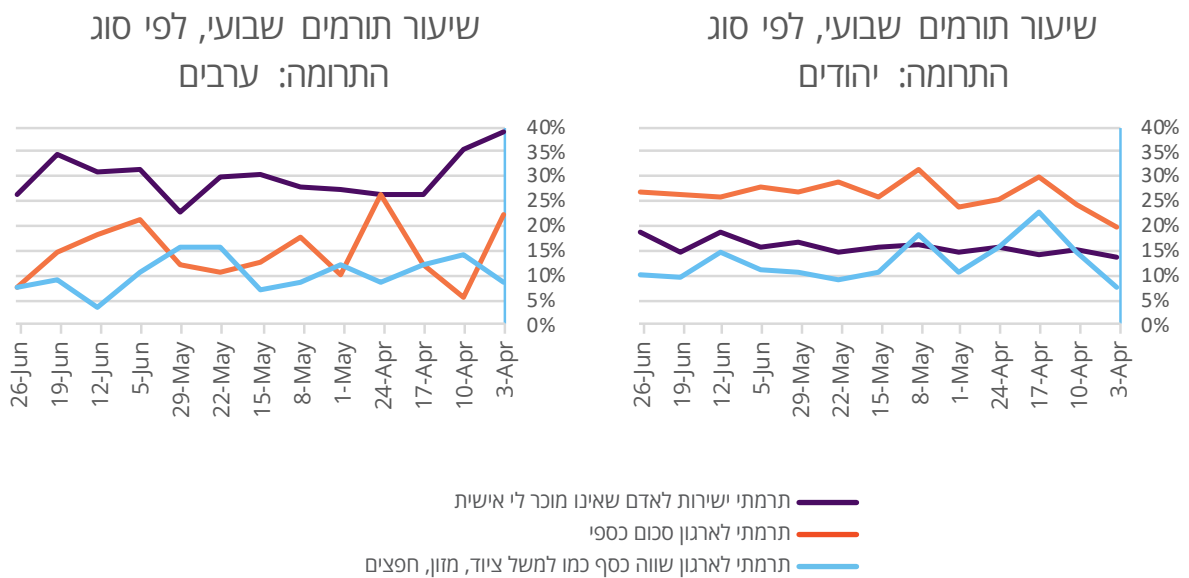
כפי שניתן לראות, למרות תנודות שבועיות בשיעור התורמים, ישנה יציבות יחסית בתקופה זו, שדומה לזו שנמצאה ברבעון הראשון (תרשים 1). מן התרשים ניתן לראות גם כי במרבית השבועות שיעור התורמים בקרב הציבור הערבי היה גבוה מזה שנמצא בציבור היהודי. השיעור השבועי המינימלי בשתי הקבוצות היה 40%, אך השיעור המקסימלי של התורמים בקרב הערבים הוא 68%, ואילו בקרב היהודים הוא 62%.

תרשים 1. שיעור תורמים שבועי

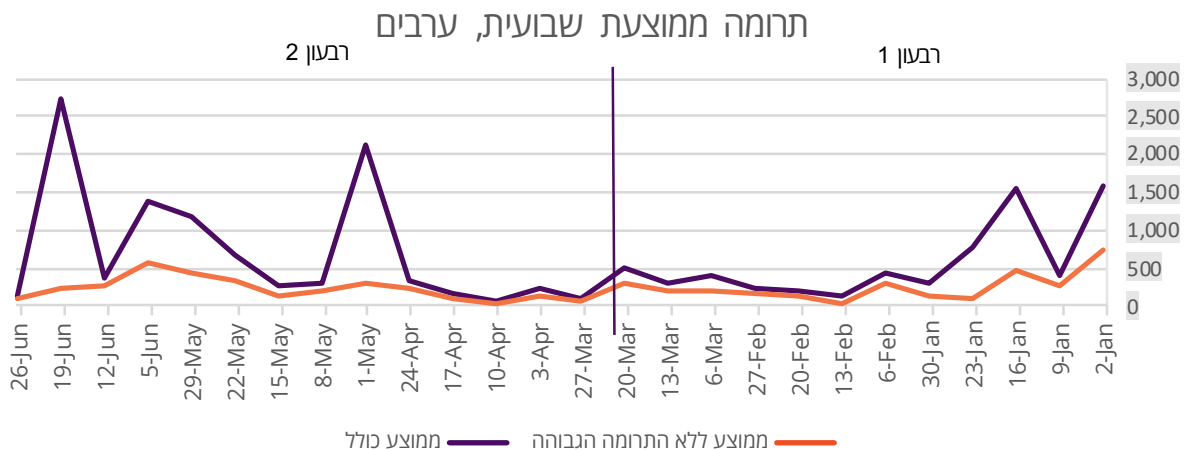
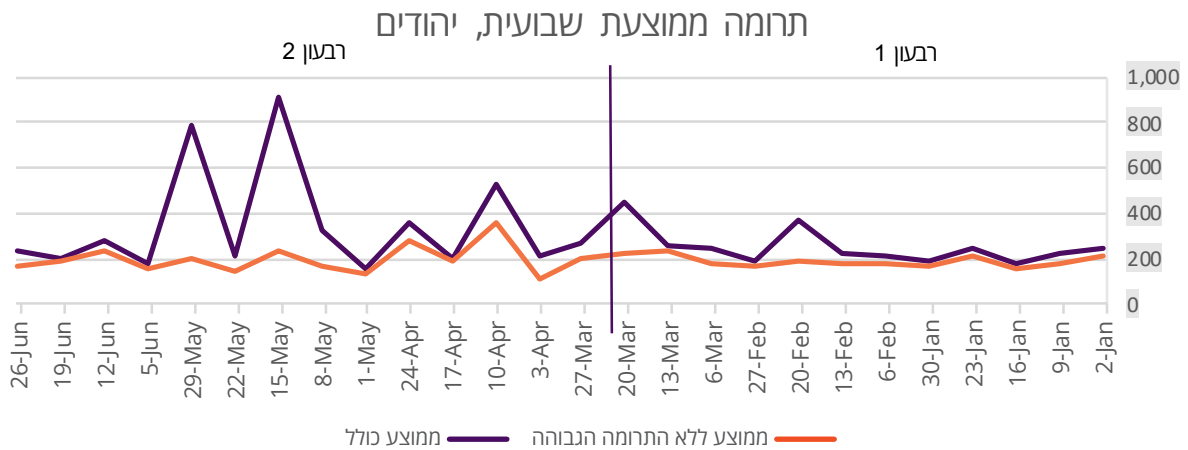
כידוע, ישנן תרומות מסוגים שונים. מתרשים 2 ניתן לראות כי סדר ההעדפות לסוגי התרומה השונים בקרב היהודים שונה מן ההעדפות בקרב הערבים. אצל המשיבים הערבים, היחס בין תרומות כספיות לארגונים ותרומות ליחידים או משפחות הוא הפוך מזה שבקרב היהודים. בקרב הערבים חשיבותן של התרומות הבלתי פורמליות גבוהה יותר מאשר בקרב היהודים. גם דפוס זה דומה למה שנמצא ברבעון הראשון.

תרשים 2. שיעור התורמים השבועי, לפי סוגי התרומה ולאום

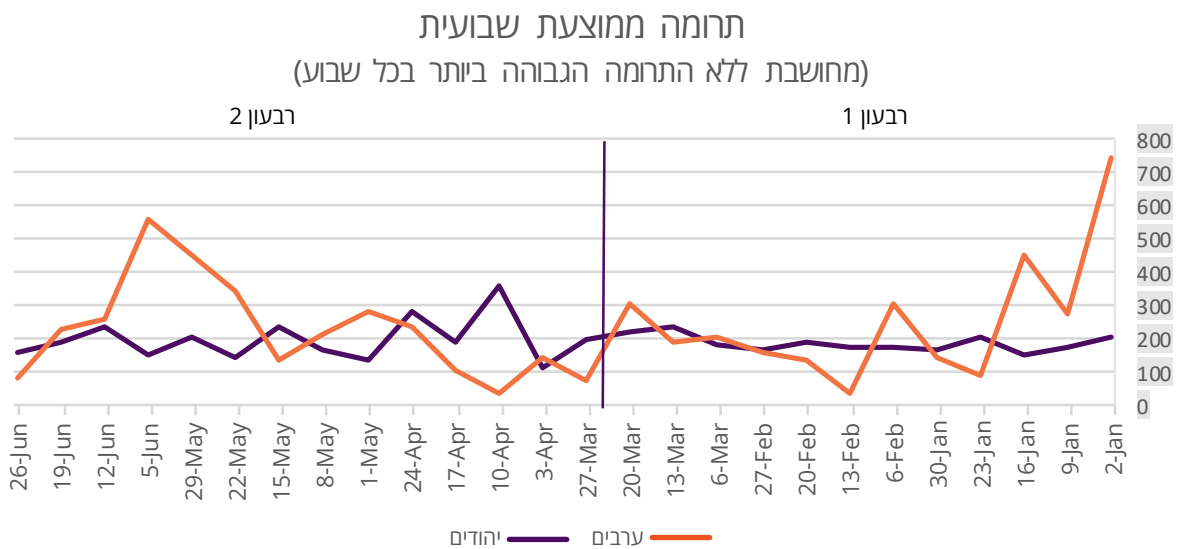
סכום התרומות השבועי שדיווחו משתתפים בסקרים השבועיים שלנו מגיע עד כדי עשרות אלפי שקלים. אף שחשיבותן של תרומות גדולות כאלו היא רבה, הן נדירות, ואינן משקפות את דפוסי התרומה של מרבית הציבור. האבחנה הזו ברורה כאשר מביטים בתרשים 3. הקו העליון בתרשים משקף את הממוצע השבועי של כלל התרומות, ואילו הקו התחתון מייצג את הממוצע השבועי כאשר לא כוללים את התרומה השבועית הגדולה ביותר. אנו רואים כי ללא התרומות החריגות (כפי שמדגים הקו הכתום), סך התרומה השבועית הממוצע יציב בהרבה, ובקרב היהודים הוא נע בין 115 ₪ בשבוע של ה-3 באפריל ל-361 ₪ בשבוע שלאחריו (נא לשים לב לסולם הערכים השונה בציר האנכי של שני הגרפים בתרשים 3). בקרב הערבים הטווח רחב יותר והוא נע בין 40 ₪ בשבוע של ה-10 באפריל ל-742 ₪ בשבוע של ה-2 בינואר.

תרשים 3. תרומה שבועית ממוצעת כוללת וללא התרומה המקסימלית, לפי לאום

בתרשים 4 אנו מציגים זה לצד זה את הקווים התחתונים (הכתומים) בשני הגרפים של תרשים 3, כדי להקל על ההשוואה. ניכר כי התנודתיות בממוצע התרומה השבועי בקרב התורמים הערבים גבוהה באופן משמעותי מזו שאנו מוצאים בקרב תורמים יהודים. ברבעון השני מעניינות במיוחד שתי הקפיצות שאנו רואים בחודש יוני בקרב הערבים, ובחודש אפריל היהודים, ואליהן נתייחס בהמשך הדו"ח.

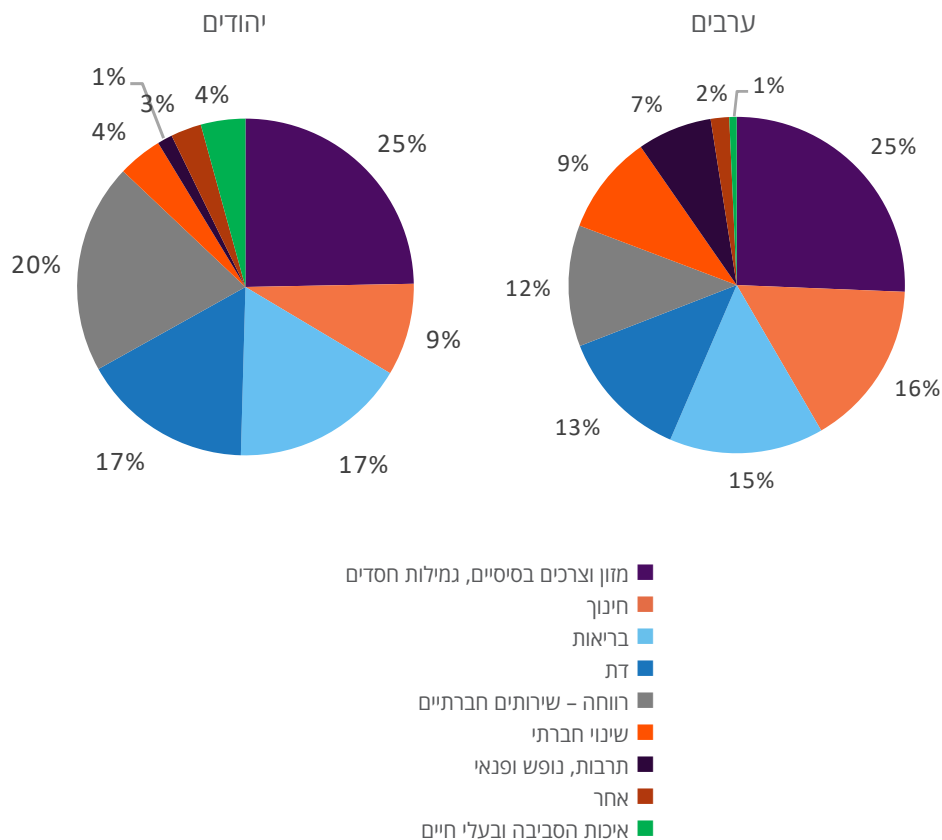
תרשים 4. ממוצע סכומי תרומה שבועיים ללא התרומה המקסימלית, לפי לאום

מלבד הבדלים בשיעורי וסכומי התרומות, ישנם גם הבדלים משמעותיים בין יהודים לערבים ביעדי התרומה (תרשים 5). יחד עם זאת, הבדלים אלו פחות חדים ממה שנמצא ברבעון הראשון. ששת התחומים הבולטים משותפים לשתי האוכלוסיות, והם כוללים את תחומי המזון וגמילות החסדים, החינוך, הבריאות, הדת, הרווחה והשירותים החברתיים, והשינוי החברתי. תחום המזון וגמילות החסדים הוא יעד התרומה הפופולרי ביותר בקרב כלל התורמים, ואנו נתייחס לכך גם בהמשך הדו"ח. עם זאת, ביתר התחומים סדר ההעדפות משתנה בין שתי הקבוצות.

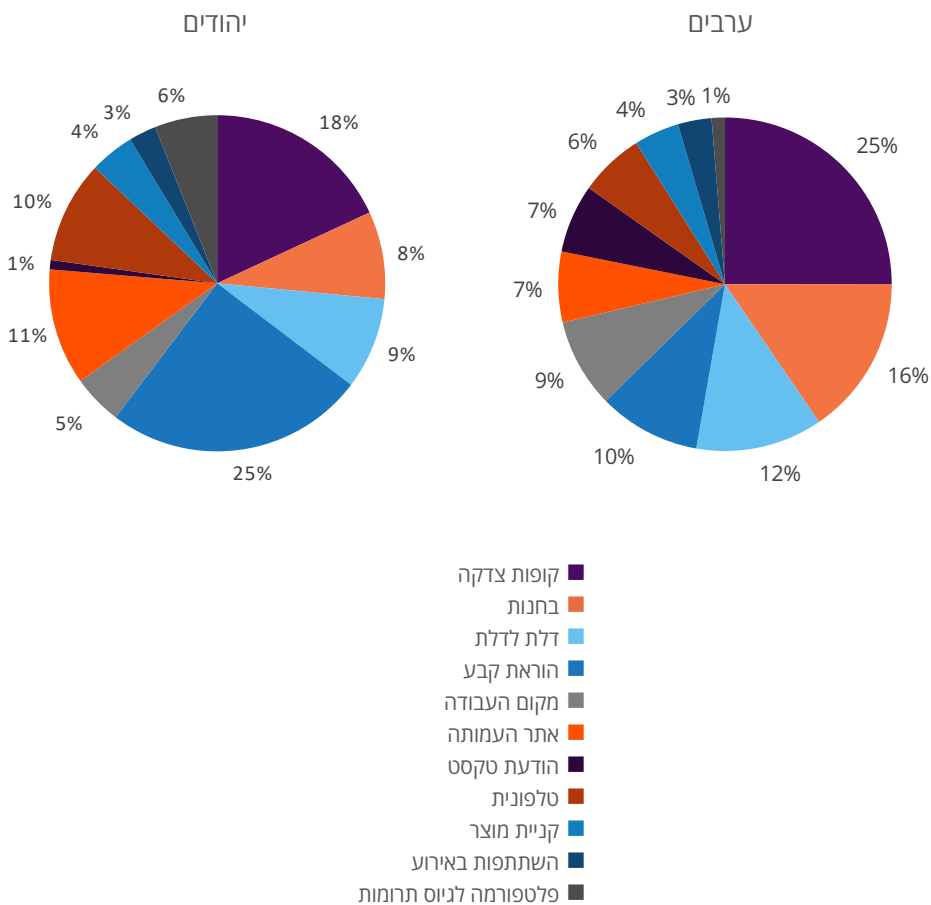
מעניין להצביע על ההבדל הגדול בין היהודים לערבים בשכיחות התרומות לשירותי רווחה מצד אחד ולארגוני שינוי חברתי מצד שני. הבדל זה משקף אולי את השאיפה של האוכלוסייה הערבית לשינויי מדיניות ולהשוואת מעמדה אל מעמדה המועדף של האוכלוסייה היהודית, מחד, ואת הציפיות הגבוהות של האוכלוסייה היהודית למגוון עשיר והיקף נרחב של שירותים חברתיים, שכשאינו מתממש, ינסו להשיגו באמצעות ארגוני חברה אזרחית. שיעור התרומות הגדול יחסית בתחום החינוך בקרב הערבים מאפיין קבוצות מיעוט בעלות צרכים ייחודיים שאינם נענים על-ידי השירותים הציבוריים הכלליים, המותאמים לרוב טוב יותר לצרכי קבוצת הרוב. ריבוי התרומות בתחום התרבות והפנאי בקרב הערבים משקף תהליך דומה, ואולי מעיד גם על צורך באספקה עצמית של שירותי פנאי בשל כשלי שוק שבעטיים גם המגזר העסקי אינו נענה באופן יעיל לצרכי קבוצה זו.

תרשים 5. שיעור התורמים ליעדי התרומה השונים, לפי לאום

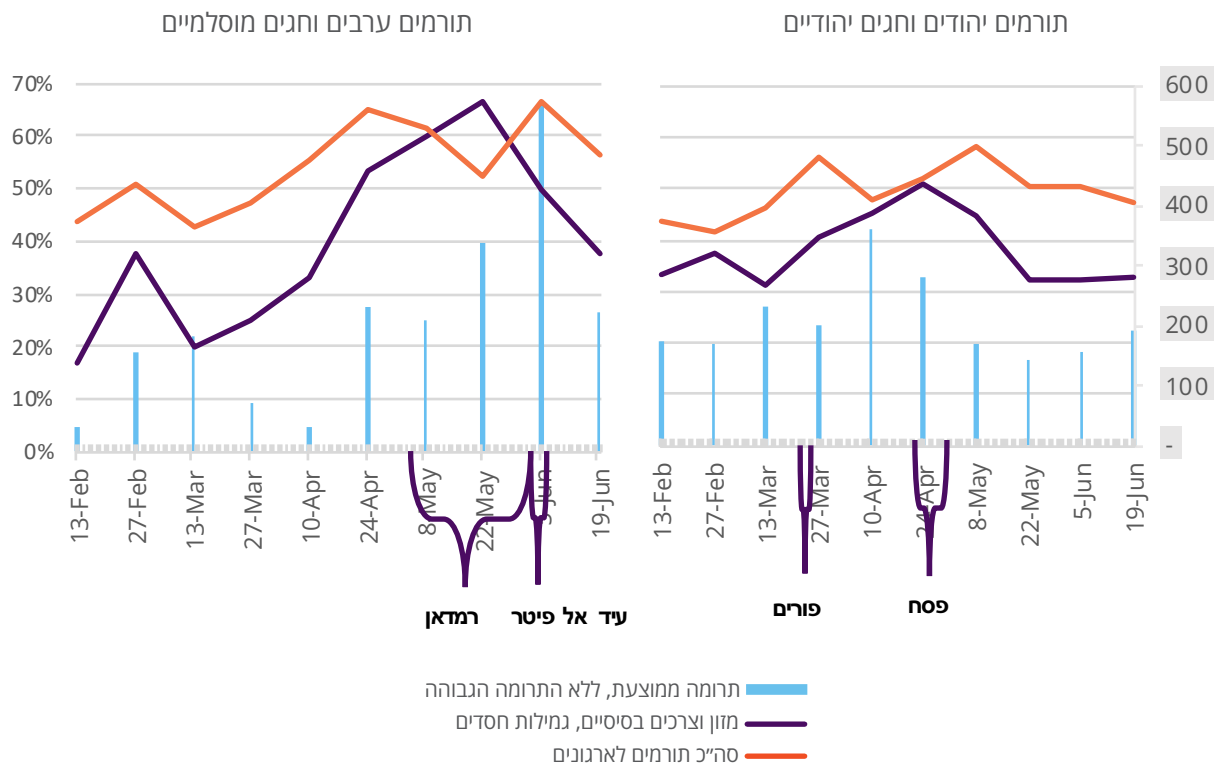
ברבעון זה הוספנו אחת לשבועיים שאלה שביקשה מן המשיבים לדווח באיזה אופנים הם תרמו לארגונים במהלך השבוע האחרון. הם התבקשו לציין אם הם תרמו טלפונית, באינטרנט, בהתרמה מזדמנת ואקראית, אולם בכל זאת, ניתן לזהות דפוסים שונים בין יהודים לערבים בהיבט זה (תרשים 6). תרומות בקופות צדקה שכיחות אמנם בקרב שתי הקבוצות, אך הן שכיחות יותר בקרב הערבים. גם תרומות בחנויות יותר שכיחות יותר בקרב הערבים. לעומת זאת, בקרב היהודים שכיחות יותר תרומות בהוראת קבע ותרומות באינטרנט. מגייסי משאבים ישכילו לשים לב שבקרב הערבים פלטפורמות מימון המונים, כלומר, פלטפורמות מקוונות כלליות לגיוס משאבים עבור מגוון עמותות אינן פופולריות כלל ועיקר, וכי היהודים ממעטים לתרום במענה להודעות טקסט.

תרשים 6. שיעור התורמים באופני התרומה השונים, לפי לאום

לבסוף, מעניין לבחון יותר לעמוק שני ממצאים עליהם הצבענו בדו"ח עד כה - השיאים הנבדלים בין יהודים לערבים בשיעורי התרומות ברבעון השני, והחשיבות של תחום המזון והצרכים הבסיסיים ברבעון זה. אנו קושרים את שני אלה לשינויים בתרומות סביב החגים, ובפרט סביב הרמדאן ועיד-אל-פיטר, וכן סביב חג הפסח (תרשים 7).

תרשים 7. תורמים יהודים וערבים, חגים יהודיים ומוסלמיים, שיעור תורמים שבועי כולל ולתחום המזון והצרכים הבסיסיים, וסכום תרומה ממוצעת

תרשים 7 מראה כי סביב החגים ישנם שינויים ברורים בדפוסי התרומה. הקווים מייצגים את שיעורי התרומה (ביחס לציר האנכי שמשמאל). בשני הגרפים אנו רואים עליות בשיעור הכולל של התורמים שתואמות את מועדי החגים. בנוסף, אנו רואים עליה ניכרת בשיעורי התרומות לארגוני מזון וצרכים בסיסיים בשני החגים שבהם יש חשיבות מרכזית לנושא המזון - "קמחא דפסחא" בחג הפסח, והצום בחודש הרמדאן. בקרב היהודים שיעור התורמים למזון עולה בהדרגה בשבועות שלפני חג הפסח ודועך לאחריו, ודפוס דומה נמצא אצל הערבים סביב חודש הרמדאן. סכום התרומה הממוצעת (בעמודות התכולות, אשר מתייחסות לציר האנכי מימין) קופץ באופן בולט בשבוע של עיד-אל-פיטר ובשבוע שלפני ליל הסדר.

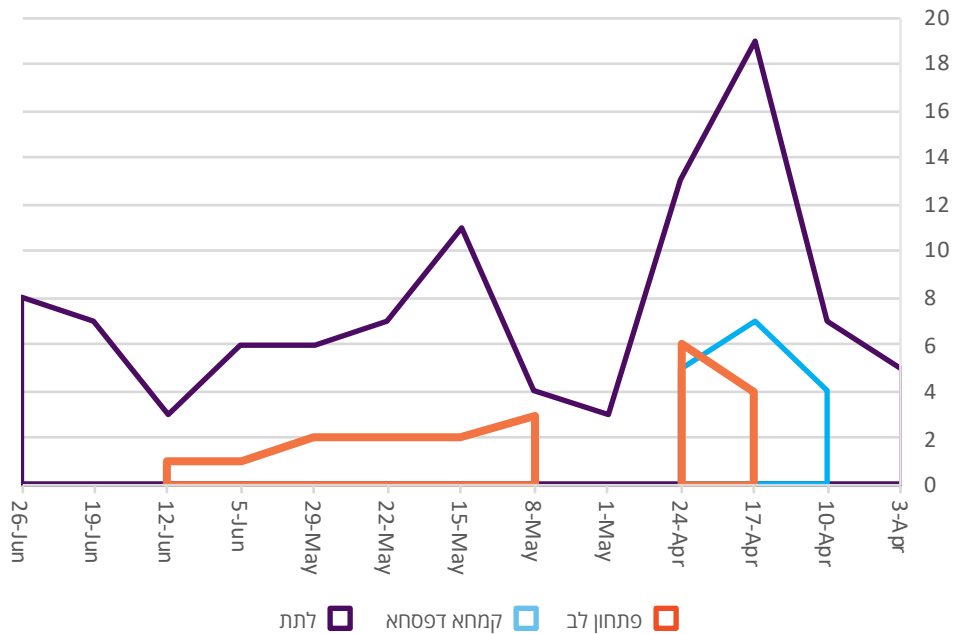
ביטוי נוסף לעליית שיעור והיקף התרומה לארגוני מזון וצרכים בסיסיים מצאנו ברשימת הארגונים השכיחים שצוינו על ידי משתתפי הסקר השבועיים. כמו ברבעון הקודם, רבים לא זכרו את שם הארגון (או הארגונים) לו תרמו, או אף לא ידעו מה הוא הארגון לו תרמו. עם זאת, ברבעון זה היו כמאה אזכורים יותר בהשוואה לרבעון הקודם, ובסך הכול 1,171 אזכורים. הפעם אוזכרו למעלה מ-20 פעמים (במצטבר) 11 ארגונים (טבלה 1).

טבלה 1. ארגונים שאוזכרו למעלה מ-20 פעמים

רבעון 2: אפריל-מרץ, 2019			רבעון 1: ינואר-מרץ, 2019		
שיעור מכלל האזכורים	אזכורים	שם הארגון	שיעור מכלל האזכורים	אזכורים	שם הארגון
8.5%	99	לתת	9.1%	97	עזר מציון
7.8%	91	עזר מציון	6.3%	67	לתת
4.9%	57	האגודה למלחמה בסרטן	6.2%	66	האגודה למלחמה בסרטן
4.7%	55	עיגול לטובה	3.6%	38	עיגול לטובה
3.4%	40	חב"ד	3.7%	39	חב"ד
3.1%	36	תנו לחיות לחיות	3.2%	34	אקים
3.0%	35	יד שרה	3.0%	32	יד שרה
2.3%	27	חסדי נעמי	2.2%	23	הידברות
2.2%	26	אילן	2.1%	22	גדולים מהחיים
1.9%	22	הידברות	2.0%	21	אלו"ט
1.8%	21	פתחון לב			

המעניין ברשימה של הרבעון השני הוא הזינוק של ארגון "לתת" מ-67 אזכורים ברבעון הראשון ל-99 ברבעון השני. כאשר בוחנים את שכיחות האזכורים לאורך כל הרבעון, ניתן לראות בבירור שהזינוק הזה קשור ישירות לחג הפסח. תרשים 8 מראה בבירור קפיצה בת פי 2 ואף פי 3 במספר האזכורים של ארגון "לתת" סביב חג הפסח, מ-6 אזכורים בשבוע ממוצע, ל-13 ו-19 אזכורים בסמוך לחג. מלבד ארגון לתת בלטו בחג הפסח גם ארגון פתחון לב, שמספר האזכורים שלו גדל באופן ניכר, ותורמים שצינו שתרמו ספציפית לקמחא-דפסחא. כמובן שהיו תורמים נוספים שתורמתם בחג הפסח הייתה קשורה לאספקת מזון; אם סופרים גם ארגונים שאזכרו רק פעם או פעמיים, אנו מגיעים ליותר מ-150 אזכורים לארגוני הפועלים בתחום המזון והצרכים הבסיסיים. יש ארגונים רבים שעוסקים בתחומים אחרים ואינם מזוהים בדרך כלל עם חלוקת מזון, אך בחג הפסח הם מגייסים גם תרומות למזון. משום שאין אנו שואלים עבור מה התרומה אלא רק לאיזה ארגון היא ניתנה, לא יכולנו לזהות תרומות אלו.

תרשים 8. דפוסי האזכורים של שלושה מהארגונים הבולטים

ממצאי סקר סדרה עיתית של תרומות של יחידים בישראל לרבעון 2, 2019 (חודשים אפריל-יוני 2019) מצביעים על שלושה ממצאים בולטים. ראשית, הדפוסים הכלליים של התרומות בישראל מאופיינים לכאורה בתנודתיות, אך תנודתיות זו מתונה יחסית, בפרט כאשר לוקחים בחשבון את ההטיה שנגרמת על-ידי תרומות קיצוניות בגודלן. למעשה אם כן, ישנה יציבות רבה בדפוסי התרומה לאורך התקופה. שנית, למרות היציבות האמורה לעיל, לאירועים שונים בלוח השנה ישנה השפעה ברורה על דפוסי התרומה – שיעור התורמים וסכומי התרומה. בדו"ח זה התייחסנו להשפעת החגים על דפוסי התרומה, וראינו כי לחגים ישנה השפעה, בהתאם לאופיו של החג, כמו למשל הדגש שניתן בחג הפסח וברמדאן על תרומות בתחום המזון. שלישית, להבדלים בין האוכלוסיות היהודית והערבית יש ביטויים ברורים בדפוסי התרומה, סכומי התרומה ושיעור התורמים. הבדלים אלו יציבים יחסית, למרות שהם קשורים בלוחות השנה של הדתות השונות, והם משקפים ככל הנראה הבדלים בתרבות, דת, מעמד אזרחי וציבורי, דמוגרפיה ועוד.

בדו"חות הבאים נמשיך לעקוב אחר הדפוסים של התרומה בציבור בישראל שהוצגו כאן, ונתעמק בשאלות נוספות, כגון דפוסי הנתינה סביב הבחירות ואירועים משמעותיים אחרים, השפעות קמפיינים לגיוס כספים על התרומות, והקשר בין תרומה והתנדבות.

